
LÁZÁR ISTVÁN DÁVID

Antik és kortárs orvoslás és orvosok F. Petrarca *Invective contra medicum* című művében

Petrarca invektívájának kiindulópontja egy levél volt, amelyet a betegeskedő pápának írt, és óta az őt körülvevő, többségében sarlatán orvosoktól. A sürgölődő orvosok közül valakinek a kezébe került a levél, és ezen felháborodva az orvoslás védelmében Petrarcat és a költészetet gyalázó írást állított össze. Erre válaszolva a költő megsemmisítő támadást intéz az orvos ellen, aki nem átalotta az artes mechanicae közé sorolt medicinát elébe helyezni az artes liberales között szereplő rhetoricának, sőt a költészetnek is. Tanulmányomban azt mutatom be, hogy a szerző, akinek a véleménye kora orvosairól lesújtó, hogyan értékeli az antik orvostudományt és az antikvitás híres orvosait, valamint a tudományok hierarchiájának bemutatásával hogyan világít rá a költészet mindenek felett álló mivoltára.

Kulcsszavak: *invectiva, artes liberales, artes mechanicae, orvostudomány, költészet*

Francesco Petrarca művei közül a szakirodalom általában négy írást szokott az invektívák közé sorolni, ezek a következők: az *Invective contra medicum* (Invektívák egy orvos ellen),¹ az *Invectiva contra quendam magni status hominem, sed nullius scientiae aut virtutis* (Egy magas beosztású, ám tudásnak és erénynek híján lévő ember ellen), a *De sui ipsius et multorum ignorantia* (Önmagam és sokak tudatlanságáról)² és a *Contra eum, qui maledixit Italiae* (Itália gyalázója ellen).³ A négy invektívát áttekintve megfigyelhetünk néhány közös jellemzőt. A vitát egyik esetben sem Petrarca kezdeményezi, mindig ő a megtámadott, sértett fél, ám nem önszántából válaszol, hanem barátai, tekintélyes ismerősei kéri erre. Vitapartne-

---

¹ Mértékadó kiadása: BAUSI (2005); magyarul LÁZÁR (2021). (A továbbiakban: C. med.)

² Mértékadó kiadása: FENZI (1992); magyarul LÁZÁR (2003).

³ Mértékadó kiadása: BERTÉ (2005).

rei egyik esetben sem méltó ellenfelek, tudásban, műveltségben messze felettük áll, valójában nem is a személyekkel, hanem magával a tudatlansággal harcol. A támadás oka részben tudatlanságuk, részben pedig a Petrarca hírneve iránti irigység. Soha nem nevezi meg vitapartnereit, mivel – amint többször mondja – nem akarja őket hozzásegíteni ahhoz, amire irigykednek: a hírnévhez, ahhoz, hogy nevüket megismerje az utókor.⁴

Az invektívák mindegyike messze túlmutat a szorosán vett tárgyán. A *De sui ipsius et multorum ignorantia* például valójában morálfilozófiai értekezés, amelynek központi kérdése az emberi tudás véges mivolta. Az *Invectiva contra quendam magni status...* pedig nem csupán egy érdemtelenül a bíborosi székbe került ostoba ember üres pöffeszkedését kárhoztatja, hanem a szellemi függetlenségről, szabadságról, államelméleti kérdésekről értekezik. Így van ez az *Invective contra medicum* esetében is, hiszen azon túl, hogy az üresfejű, öntelt, mesterségéhez nem értő orvost morálisan megsemmisíti, részletesen értekezik a tudományok hierarchiájáról, kifejti nézeteit az igazi filozófiáról, valamint a költészetről, továbbá az általa kedvelt és előnyben részesített magányos életmódról.

Az orvos elleni invektíva 1352–1353-ban keletkezett, azonban a későbbiekben, a 60-as évek során átdolgozta. Nem szokatlan ez Petrarcától, számos művét újra és újra elővette, csiszolgatta élete folyamán (gondoljuk csak a *Canzoniere* különböző változataira, de említhetjük az *Africa* c. eposzát is, amelyet főművének tekintett, ám sohasem készült el a végleges változata). Az átdolgozás ténye is arra utal, hogy az orvos elleni invektíva nem csupán egy konkrét eseményre, élethelyzetre reflektál, hanem általánosabb üzenetet is hordoz. Egyetérthetünk Stefano Cracolicivel, aki ezt írja: „A művet alapvetően jellemző *vis polemica* szinte teljesen különvált attól a valós eseménytől, amely életre hívta. Végül, a többszöri átdolgozás révén ebből az alkalmi munkából önálló irodalmi műfaj születik, melyet inkább egyfajta kulturális-eszmei beállítódás

---

⁴ Az őt megtámadó orvoshoz egy helyen így szól: „Arcátlanságod talán arra készíthetne engem, hogy valami költői szöveggel szóljak rólad, és a kései évszázadok előtt is szégyenbe hozzalak, ha nem tűnnél méltatlannak arra, hogy az én révemem válj ismertté az utókor előtt azáltal, hogy helyet kapsz a művecskémben.” (*C. med.* 1, 58).

megnyilvánulásaként kell értelmeznünk, semmint pusztán retorikai sémaként.”⁵

Mi gerjesztette haragra Petrarcat annyira, hogy – állítása szerint – szándéka és jobb meggyőződése ellenére tollat ragadjon, és szellemileg, morálisan megsemmisítse az ismeretlen orvost, aki „heverő tollát, vagyis [...] a szunnyadó oroszlánt bosszantó csaholásával felébresztette?”⁶ A választ maga Petrarca adja meg az invektíva keletkezése után két évtizeddel egy levelében, amelyet egy sienai orvos barátjának, Francesco Casininek írt.⁷ Barátja néhány művéről érdeklődött, és többek között megkérdezte, hogy valóban annyira gyűlöli-e ez összes orvost, mint ahogyan az a *Contra medicum*ból kiolvasható. Petrarca félig tréfásan válaszol, és elbeszéli, hogy miért is fogott bele egykor az orvosokat támadó művének megírásába.

1352 elején a pápa, VI. Kelemen súlyosan megbetegedett. Amikor értesült az egyházfő súlyos egészségi állapotáról, Petrarca egy aggódó levelet küldött neki,⁸ amelyben óvja az orvosok hadától, és figyelmezteti, hogy a kezelésére vonatkozó sok, egymásnak ellentmondó módszer és orvosság könnyen a vesztét okozhatja. Az orvosok túlnyomó többsége ugyanis nem ért a mesterségéhez, és inkább a szép beszédben, mint a gyógyításban jártas. Ezért azt javasolja, hogy válasszon ki magának egy megbízható orvost, aki szakmai tudása alapján méltó a gyógyítására. A levél megírásakor Petrarca még feltehetően nem sejtette, hogy milyen folyamatot indít el ezzel, és hogy az *Invektívák egy orvos ellen* című művének kiindulópontjává válik.

A pápának szóló levele feltehetően nem csak a címzethez jutott el, kezébe kerülhetett a körülötte sereglő orvosok valamelyikének, aki a mesterségét és személyét ért támadásként értelmezte. Tollat ragadott tehát, és választ írt. Ez a levél nem maradt fenn, tartalmára csak Petrarca írásából következtethetünk. Hangvétele felháborodott és dühös lehetett,

⁵ CRACOLICI (2018: 269–275).

⁶ Az idézett hely pontosan: *iacentem calamum et sopitum [...] leonem importunis latratibus excitasti* (*C. med.* 1, 1).

⁷ 1373. május 1-jén. – *Res seniles* 16, 3. In: RIZZO–BERTÉ (2006–2019). (A továbbiakban: *Res seniles*).

⁸ *Familiarum rerum libri* 5, 19. In: BOSCO et al. (1992). (A továbbiakban: *Familiars*).

védelmébe vehette az orvostudományt, hangsúlyozhatta felsőbbrendűségét a retorikával szemben, és támadhatta, szidalmazhatta a költészetet, a költőket és személyesen Petrarcat is. Petrarca a Casininek írott levelében és az *Invektívák*ban is elmondja, hogy nem kívánt reagálni a szidalmakra, vádaskodásokra, hiszen a levél és írója nem volt méltó a válaszra. A pápai udvar egy befolyásos személye azonban mégis rávette, szinte „kezébe adta a tollat”, hogy akarata ellenére válaszoljon.⁹ Így született meg az *Invektívák* első könyve. Válasza azonban újabb támadásra ösztökélte az orvost, aki immár bővebben, szinte könyvvé szerkesztve a mondanivalóját, írta meg a válaszát, ami szintén nem maradt fenn. Feltehetően az első levelében foglaltakat részletezte, egészítette ki, valamint hangsúlyozta jártasságát az orvostudományon kívül más tudományokban, még a filozófiában is. Erre az írásra reagálva jött létre az *Invektívák* további három könyve.

Mint említettem, az *Invektívák* első könyve Petrarca válasza az ismeretlen orvos felháborodott levelére, amelyben többek között az orvostudomány felsőbbrendűségét hirdette a retorikával szemben, amivel mintegy elméletileg is indokolni szerette volna az összes többi tudomány képviselőinek az orvosokhoz képest alacsonyabb rendű mivoltát. Petrarca érvelésében többször hangsúlyozza, hogy nem a mesterségüket magas színvonalon művelő orvosok ellen szól, még kevésbé az orvostudomány ellen, amelynek jelentőségét (a maga helyén) elismeri. Valójában a tudományok hagyományos hierarchiájának megsértése háborítja fel, nevezetesen az orvostudomány felemelése és a retorika letaszítása az őt megillető helyről: „alárendeled a retorikát az orvoslásnak, vagyis az úrnőt a szolgálólánynak, a művészetet a kézműves mesterségnek”.¹⁰ Petrarca az *artes*, a „mesterségek” középkorban kialakult rendszerét veszi alapul. A hét szabad művészet (*septem artes liberales*) mellett számontartották a hét mechanikai művészetet (*septem artes mechanicae*) is,¹¹ az

⁹ *profecto tacuissem, nisi unus e principibus Ecclesiae, cui familiarissimus fui, silentium disuasisset [...]. Ille michi calamum in manu posuit. (Res seniles 16, 3, 47–48).*

¹⁰ *rethoricam medicine subicis sacrilegio inaudito, ancille dominam, mechanice liberalem. (C. med. 1, 65).*

¹¹ A hét szabad művészet (*artes liberales*) mellett a középkorban számontartottak hét mechanikai művészetet (*artes mechanicae*) is; a két csoport között hierarchikus viszony

előbbieket magasabb rendűnek tekintették, ebből következően a szabad művészetekkel foglalkozókat is a „mesteremberekkel”, az *artes mechanicae* művelőivel szemben. Petrarca nem tagadja az *artes mechanicae* jelentőségét, hasznosságát az emberek mindennapi életében, azonban hangsúlyozza, hogy a hasznosság nem jelenti egyben az adott mesterség magasabbrendűségét. Mint mondja, ha a haszonelvűséget tartanánk szem előtt, a legértékesebb tevékenység a földművelés lenne. A kézműves mesterségek a test, a szabad művészetek pedig a lélek jólétének biztosítására jöttek létre, ami egyértelműen igazolja is hierarchiájukat.¹²

Az orvos a levelében minden bizonnyal szidalmazta a költészetet és a költőket, valamint feltehetően magát Petrarcát is. A személyes támadás (ahogyan többször hangsúlyozza) nem érinti, hiszen nem tekinti magát költőnek. Ez elegáns és egyszerű háritása lehetne az orvos támadásának, azonban Petrarca nem ezt az utat választja. Arra, hogy miért nem tartja (már) költőnek magát, ebben a könyvben nem válaszol részletesen, a költészetet és a költőket azonban védelmébe veszi. Maró gúnnyal mutat rá az orvos tudatlanságára, ostobaságára, aki hazugsággal, a valóság eltorzításával vádolja a költőket, mivel nem fogja fel a költői szövegeket, képtelen az allegóriák értelmezésére. A Szentírás nyelve is hasonló, mint a költői szövegek, és a kinyilatkoztatás szándékosan nem fogalmaz világosan, értelemre, szellemi erőfeszítésre van szükség a megértéséhez. Innen már csak egy lépés annak bizonyítása, hogy az orvos valójában istentagadó.¹³

állt fenn, az *artes liberales* tekintették a magasabb rendűnek. Az *ars* jelentésköre meglehetősen tág, egyszerre jelent művészetet, mesterséget és tudományt is. Petrarca a 12. században alkotó Hugo de Sancto Victore felosztását követi: az *artes liberales* közé tartozik a grammatika, a retorika, a dialektika, az aritmetika, a geometria, az asztronómia és a zene; az *artes mechanicae* közé pedig a takácsmesterség (*lanificium*), a kovácsmesterség és építőmesterség (*armatura*), a hajózás és kereskedés (*navigatio*), a földművelés (*agricultura*), a vadászat-halászat (*venatio*), az orvostudomány (*medicina*) és a szórakoztatás mestersége (*theatrica*). Vö. Hugo de Sancto Victore, *Didascalion* 2, 20–27.

¹² Ezt a későbbiekben *expressis verbis* így fogalmazza meg: „Nyilvánvaló tehát, hogy a szabad művészetek a lélek, a kézműves mesterségek pedig a test miatt jöttek létre.” (*C. med.* 3, 340).

¹³ Petrarca életművében többször megjelenik az a gondolat, hogy a tudatlanság istentagadáshoz vezet (pl. az *Önmagam és sokak tudatlanságáról* c. művében is hosszasan bizonyítja ezt).

Petrarca „könyvecskéjét”¹⁴ az orvos nem hagyta válasz nélkül, már nem levélben válaszolhatott, hanem feltehetőleg ő is egy terjedelmesebb írást állított össze.¹⁵ Ebben – ahogyan Petrarca művéből következtethetünk – továbbmegy, már nem csupán mint orvos, hanem mint filozófus szólal meg, korábbi állításait részletesebben kifejtve, számos szillogizmussal igyekszik igazolni állításait. A második könyv elején Petrarca szavaiból arra következtethetünk, hogy az orvos „könyvnek látszó” írásának sorrendjében fog haladni, pontról pontra szedi majd ízekre az érveit. Egy darabig valóban így is történik. Megsemmisítő iróniával szól vitapartnerének arról a kijelentéséről, hogy ő nemcsak orvos, hanem filozófus is, és ebből következően a „műve” filozófiai értekezés. Ezt követően részletesen cáfolja azt az állítását, hogy Petrarca gőgös, valamint azt, hogy gyalázza az öregséget. (Az orvos feltehetőleg idős korát is felhozhatta érvként állításainak alátámasztására.) Ezzel remek lehetőséget nyújt Petrarcának arra, hogy Cicerónak *Az idősebb Cato vagy az öregségről* c. művére hivatkozva kijelentse: az idős kor önmagában nem érdem, a korábbi életszakaszok morális magatartása határozza meg az öregséget is.

Ezt követően azonban Petrarca felhagy azzal a szándékával, hogy kövesse az orvos művének logikáját:

Én azonban ettől kezdve már nem követem tovább a gondolatmenetet, ugyanis úgy tűnik számomra, hogy csak akkor beszélhetek rendszerezett módon, ha a lehető legnagyobb mértékben eltávolodom a könyved gondolatmenetétől.¹⁶

Nem hihetjük azt, hogy Petrarca ne lett volna képes követni az orvos állításainak sorrendjét, inkább retorikai fogásról van szó: így saját elképzelésének megfelelően alakíthatta további argumentációját, egyúttal pedig ismét igazolhatta az orvos mérhetetlen ostobaságát, tudatlanságát, hiszen a „gondosan szerkesztett” műve teljesen zagyva, híján van mindenféle rendszerezettségnek.

¹⁴ Vö. *C. med.* 1, 171.

¹⁵ Vö. *C. med.* 2, 3.

¹⁶ *Sed ego iam hinc ordinem tuum amplius non sequar, quippe qui nullo modo michi videor ordinatius dicturus, quam si longissime discesserim ab ordine libri illius...* (*C. med.* 2, 149).

A következőkben az önmagát filozófusnak nevező orvos teljes tudatlanságát mutatja be. Még a filozófia alapfogalmaival, részeinek egymáshoz való viszonyával sincs tisztában, fogalma sincs arról, hogy mi a logika, mi a dialektika, és milyen kapcsolatban állnak egymással. Pusztán kisiskolás módon gyermekded szillogizmusokat farigcsál, ezzel igyekszik bizonygatni igazát. Ennek kapcsán Petrarcanak lehetősége nyílik kifejtteni, hogy mit gondol az igazi filozófiáról, ami végső soron a halálról való elmélkedés.¹⁷ Az *artes* csak eszközt jelentenek a filozófia megismeréséhez, még az *artes liberales* is, nem kell tehát csodálkozni azon, hogy az orvos – akinek mestersége az alacsonyabb rendű *artes mechanicae* között is az utolsó előtti helyet foglalja el – képtelen felemelkedni a filozófia elsajátításához szükséges szellemi szintre.

A filozófiát követően a harmadik könyvben Petrarca az orvosnak a költészet ellen intézett támadását veri vissza. A költészetet és a költőket illető vádak az orvos feltehetően szintén nevetséges szillogizmusokkal támaszthatta alá, így Petrarca újra és újra bizonyíthatja és az olvasó elé tárhatja az orvos ostobaságát, műveletlenségét.

Az orvos először azzal vádolja a költőket, hogy elfordultak a hittől. Petrarca ezt a vádat könnyűszerrel visszaveri, rámutatva arra, hogy a legjelentősebb egyházatyák a „költészet habarcsával” illesztették össze műveiket, tehát a költészet egyáltalán nem távolodik el a hittől. Sokkal inkább az eretnek írások nélkülözik a költészetet. Érvelése további részében az orvos feltehetően ismét a hasznosság elvét alkalmazhatta, és mivel a költészetet „haszontalannak” vélte, szükségtelennek ítéltette. Ezzel a váddal is könnyedén elbánik Petrarca kifejtve azt, hogy a hasznosság és szükségesség nem jár együtt az értékességgel, és viszont: ami kiemelkedően értékes, nem feltétlenül szükséges a mindennapi életben. Ahogyan a filozófia kapcsán már felmerült, itt ismét előkerül vádként a költészet nyelvezetének homályos mivolta. Petrarca ismét a Szentírást hozza fel példaként rámutatva, hogy a költészet esetében is a fáradságos megértés vezet el a megismerés gyönyörűségéhez, azonban az orvos,

---

¹⁷ Erről (elsősorban Platónra, Ciceróra és Szent Ágostonra támaszkodva) már korábban részletesen írt a *De secreto conflictu curarum mearum* (Kétségeim titkos küzdelme) c. művében. Ld. LÁZÁR (1999).

mivel ostoba és tudatlan (még az alapvető grammatikai ismeretei is hiányoznak), képtelen megérteni a költészetet.

Petrarca több ízben hangsúlyozza, hogy ő már túllépett a költészetben, magasabb szintre jutott, immár a morális tökéletesedés útján szeretne továbbhaladni, vagyis „jobb emberré” akar válni. Ez nem azt jelenti, hogy megtagadná korábbi költői tevékenységét, azonban azt a fejlődés során már maga mögött hagyta. Az orvos azonban képtelen a fejlődésre, megrekedt a gyermeki szellemi szinten, újra és újra csak együgyű szillogizmusok kiizzadására képes. Ezzel, vagyis az orvos „visszamaradottságának” bizonyításával Petrarca visszakanyarodik az alapkérdéshez, az *artes* hierarchiájához, vagyis a retorika és az orvostudomány viszonyához. Azt, hogy az orvostudomány nem magasabb rendű a retorikánál, már korábban bizonyította. Itt továbblép, Vergiliusra hivatkozva, aki az orvostudományt „némának” nevezte¹⁸ (vagyis a gyógyításhoz nincs szükség beszédre), eljut arra a következtetésre, hogy az orvosoknak valójában semmi közük a retorikához, szóvirágaikkal csupán mesterségbeli hiányosságaikat igyekeznek leplezni.

A negyedik könyv központi témája a Petrarca által kedvelt magányos életmód. Feltehetően ezt is szemére vethette az orvos, hangsúlyozva az általa folytatott nagyvárosi lét előnyeit. Különösen érzékenyen érinthette ez a vád Petrarcát, hiszen – ahogyan a könyv elején hivatkozik is rá – korábban két értekezést is szentelt a *solitarius* életmód dicséretének,¹⁹ egyikben a tudós, a másikban a szerzetesi magányról írt. A *De vita solitaria* első könyvében Petrarca egy magányban és egy városi forogtagban élő ember egy napjának szembeállításával mutatja be a *solitarius* életmód magasabbrendűségét, morális elsőbbségét. Lényegében véve itt is ezt a módszert alkalmazza. Bemutatja, hogy a vidéki tudós magány lehetőséget nyújt az erényes életre, míg a város nyüzsgése és zűrzavara minden pillanatban bűnre csábít. „Belátja” azonban, hogy amint hozzá a visszavonultság illik, az orvoshoz a bűnnel, csalással, hazugsággal teli életmód. Nem is tudna mit kezdeni magával a vidéki csendben, hiszen ott nem találkozna senkivel, akit becsaphatna, akitől pénzt csalhatna ki, aki előtt dicsekedhetne. Az orvos tehát csak a város-

¹⁸ *C. med.* 3, 349.

¹⁹ A *De vita solitariát* és a *De otio religiosót*.

ban érezheti jól magát, mint ahogyan a bűzös banka a trágyadombon (Petrarca hasonlatával élve).²⁰

Mint már említettem, Petrarca többször hangsúlyozza, hogy – az ismeretlen orvos állításával szemben – ő soha nem az orvostudomány és a hozzáértő, szakmájukat magas színvonalon művelő orvosok ellen lép fel: „én egyetlen szót sem szoltam az orvostudomány és az igazi orvosok ellen, kizárólag Hippokratész meggyalázói és ellenségei ellen; úgy vélem, ezzel ő is teljesen egyetért”.²¹ Mi jellemzi tehát leginkább kora orvosainak többségét? Mindenekelőtt tudatlanságuk, szakmai hozzá nem értésük, amit szóvirágokkal és fecsegéssel igyekeznek elleplezni, szemben az antik orvosok „némaságával”.²² Tudatlanságukból fakadó bizonytalanságuk következménye, hogy egymással is folyamatosan vitatkoznak, nem jutnak egyetértésre sem a diagnózist, sem a gyógymódot illetően. A pápa esetében is csak gyógyulása után (amely tevékenységük ellenére következett be) hagytak fel az üres fecsegéssel, amikor vitájuknak már semmi tétje sem volt.²³ Különleges kiváltsággal rendelkeznek, hiszen büntetlenül gyilkolhatnak, mivel „a halál a beteg vagy a természet hibája, az orvos tévedését a föld fedi”.²⁴ Továbbá még hazugok is, olyannyira, hogy a köznyelvben is meghonosodott, hogy arra az emberre, aki nyilvánosan hazudik, ezt mondják: „hazudsz, mint egy orvos”.²⁵ Mindezekből következik, hogy a hiú dicsekvés is jellemző rájuk, esetleges tévedéseiket nem ismerik el: „aki meggyógyult, annak a gyógyulását a te érdemednek tartod, akik pedig meghaltak, azok halálá-

---

²⁰ Az ókortól kezdve tisztátalan madárnak tartották a bűzös (búbos) bankát. Petrarca közvetlen forrása a 13. századi domonkos szerzetes, Vincentius Bellocensis *Speculum naturae* c. műve (16, 148): *upupa est avis spurcissima, cristis exstantibus, semper in sepulchris et humano stercore commorans.* (A bűzös banka a legtisztátalanabb madár, kiálló bóbítája van, mindig sírokban és emberi ürülékben időzik.). Vö. VÍGH (2019: 45–48); *C. med.* 4, 202.

²¹ *me nil omnino contra medicinam nilque contra veros medicos locutum, sed contra disceptores atque adversarios Ypocratis; quod eodem plaudente fieri credidi* (*C. med.* 1, 117). Ld. még 1, 15; 1, 170; 2, 166; 3, 149.

²² Vö. *C. med.* 3, 349.

²³ Vö. *C. med.* 1, 41–42.

²⁴ Vö. *C. med.* 1, 63–64.

²⁵ Vö. *C. med.* 1, 163.

ért a természetet okolod; így mindig van mivel dicsekedned, szerencsétlen betegeidnek pedig mindig van okuk a szomorúságra és a gyászra”.²⁶ Végül pedig a kapzsiság, a pénzsóvárság hajtja őket, bármire, még a legundorítóbb tevékenységekre is képesek annak érdekében, hogy minél több aranyra tegyenek szert: „egy kevéske arany iránti mohó vágyad átvonszol téged, te nyomorult, minden árnyékszéken, és olyanná tesz, hogy ha látnád önmagadat, méltán elborzadnál és elmenekülnél”.²⁷

Mindezek a tulajdonságok természetesen a Petrarcat támadó orvost is jellemzik, azonban ő még a saját „kollégái” közül is a legalávalóbbak közé tartozik, olyannyira, hogy még számukra is gyűlöletes:

Te orvos, teljesen megőrültél. Hidd el nekem: orvosra van szükséged. Csodálkozom, hogy egyetlen orvos sincs, aki elvállalná a kezelésedet; azt gyanítom, hogy mindegyik gyűlöl téged, és mindannyian azt szeretnék, ha elpusztulnál.²⁸

Petrarca számos barátja közül jó néhányan orvosok voltak.²⁹ Levelezéséből és egyéb írásaiból egyértelműen kiderül, hogy számára különös jelentőséggel bírt a barátság, és csak azokat tartotta igazán barátainak, akiknek morális magatartását és műveltségét megfelelőnek ítélte.³⁰ A fentebb már említett sienai orvos barátja, Francesco Casini egyértelműen fel is tette a kérdést: „vajon kivétel nélkül gyűlöli és megveti az összes orvost?”³¹ Meglepő módon Petrarca nem ad rögtön egyértelmű választ, inkább részletesen elbeszéli a *Contra medicum* keletkezéstörténetét. Értelmezhetjük természetesen úgy is, hogy ez a hosszas válasza, és barátja számára egyértelmű lesz, kiknek is kell magukra venniük kritikáját,

---

²⁶ *omnes qui evadunt tribuis tibi, omnes qui pereunt nature, ut semper habeas unde glorieris et gaudeas; miseris autem tuis nunquam desit unde tristentur et lugeant* (C. med. 2, 219).

²⁷ *modici fames auri per omnes cloacas miserum trahit, et talem facit, ut tu te ipsum si videas, horrere merito possis ac fugere*. (C. med. 2, 319). Ld. még 2, 288; 2, 325; 3, 295.

²⁸ *Nimis insanis, medice. Crede michi: medico eges. Miror quod medicorum nullus est, qui curam tui suscipiat; puto sis omnibus odiosus, teque perditum velint omnes*. (C. med. 3, 267–269).

²⁹ A *Res seniles*ben megtalálható, orvos barátaihoz írott leveleit és ezek értelmezését ld. BERTÉ–RIZZO (2006: 247–381). Ld. még DOTTI (1992: 155).

³⁰ Erről részletesebben ld. LÁZÁR (2014: 124–132).

³¹ *Res seniles* 16, 3, 36.

azonban úgy tűnik, Petrarcának – különösen a pestisjárvány után néhány évvel – az orvostudomány hatékonyságát és kora orvosainak eredményességét illetően komoly fenntartásai vannak.³² Levelének egy későbbi szakaszában őszintén kimondja, hogy nincs kortársai között olyan orvos, akire ne vonatkozna elítélő véleménye.³³ Orvos barátai tehát foglalkozásuk *ellenére* barátai, vagyis azért, mert egyébként művelt, tudós emberek.

Úgy gondolhatnánk, hogy Petrarca, aki *expressis verbis* kimondta, hogy bármely más korban szívesebben élt volna, mint saját századában, és legszívesebben Livius kortársa lett volna,³⁴ az antik orvosokat állítja szembe kora sarlatánjaival követendő példaként, azonban nem teljesen így van. Elismerő szavakkal emlékezik meg ugyan Hippokratésről, Galénosról és Aesculapiusról, valamint hangsúlyozza, hogy kora orvosai meggyalázzák a kiváló antik elődök emlékét, azonban ennél tovább nem megy. Csupán néhányszor és általánosságban említi a kiváló ókori orvosokat.

Petrarcának az antik orvoslással kapcsolatos ismeretei leginkább Plinius *Naturalis historiájából* származnak. Már a pápának szóló említett levelében, később pedig a *Contra medicumban* is idézi Plinius nem éppen hízelgő véleményét az orvosokról, akikben az emberek vakon megbíznak, mert hinni szeretnének gyógyulásukban.³⁵ Hangsúlyozza továbbá – ugyancsak Pliniusszal érvelve –, hogy mint oly sok más nemzet, a rómaiak is évszázadokig megvoltak orvosok nélkül, egészségesen éltek, és csak a görög orvosok érkezése tette tönkre őket.³⁶

Petrarca szerint tehát a *medicina* az *artes* hierarchiájában a *liberales*nél alacsonyabb rendű *mechanicae* sorában hatodikként az őt megillető helyet foglalja el.

---

³² Petrarca és az orvoslás viszonyát több aspektusból mutatja be a már idézett konferenciakötet: BERTÉ–FERA–PESENTI (2006).

³³ *An vero, dicat aliquis et tu dicis, huic medicorum infamie nullum excipis? Vellem hercle; nescio enim quomodo e nullo genere tot amici michi semper fuerint sintque usque hodie. Sed, nequid dissimulem aut occultem, nequicquam hactenus quos excipiam quero. Doctos quidem viros et eloquentes invenio, non medicos.* (*Res seniles* 16, 55–56).

³⁴ Erről részletesebben ld. LÁZÁR (2015).

³⁵ Vö. Plin. *HN* 29, 5, 11; 29, 8, 17–18. Ford. HOFFMANN (2013).

³⁶ Vö. Plin. *HN* 29, 7, 14. Ford. HOFFMANN (2013).

Befejezésül még egy adalék az *Invectivák* értelmezéséhez. Petrarca egy Giovanni Colonnához szóló, feltehetőleg 1341. november 30-án kelt levelében³⁷ ígéretet tesz barátjának arra, hogy külön könyvben írja majd meg nézeteit az *artes liberales*ről és az *artes mechanicae*ről: „kérleltél, hogy fejtssem ki részletesen azt, [...] hogy véleményem szerint honnan erednek a szabad és a mechanikai művészetek. [...] engedelmeskedem majd, ahogy tudok.³⁸ Petrarca azonban nem írt könyvet erről a témáról. Figyelembe véve azonban azt, hogy (amint fentebb említettem) az invectiváiban gyakran értekezik számos elméleti kérdéstről, jogos az a feltételezés, hogy az orvos ellen írott invectivájában tett eleget sok évvel korábbi ígéretének.

Források

- BAUSI 2005 F. BAUSI (a cura di), *Francesco Petrarca: Invektive contra medicum. Invektiva contra quendam magni status hominem sed nullius scientiae aut virtutis*, Firenze, 2005.
- BERTÉ 2005 M. BERTÉ (a cura di), *Francesco Petrarca: Contra eum qui maledixit Italiae*, Firenze, 2005.
- BOSCO et al. 1992 U. BOSCO et al., *Francesco Petrarca: Opere. Canzoniere – Trionfi – Familiarum rerum libri*, Firenze, 1992.
- FENZI 1992 E. FENZI (a cura di), *Francesco Petrarca: De sui ipsius et multorum ignoratnia. Della mia ignoranza e di quella di molti altri*, Milano, 1992.
- HOFFMANN 2013 HOFFMANN Zs. (ford.), *Plinius: Naturalis historia – Természetrájz XXVIII–XXXIII. könyv*, Szeged, 2013.
- LÁZÁR 1999 Lázár I. (ford.), *Francesco Petrarca: Kétségeim titkos küzdelme*, Szeged, 1999.
- LÁZÁR 2003 LÁZÁR I. (ford.), *Francesco Petrarca: De sui ipsius et multorum ignoratnia. Önmagam és sokak tudatlanságáról*, Szeged, 2003.
- LÁZÁR 2021 LÁZÁR I. (ford.), *Francesco Petrarca: Invektive contra medicum – Invectivák egy orvos ellen*, Szeged, 2021.
- RIZZO–BERTÉ 2006–2019 S. RIZZO – M. BERTÉ (a cura di), *Francesco Petrarca: Res seniles, vol. 1–5.*, Firenze, 2006–2019.

³⁷ *Familiares* 6, 2. A levél szövegét, fordítását és értelmezését ld. ERTL (2020).

³⁸ *Familiares* 6, 2, 17 és 19. Ford. ERTL Péter.

Felhasznált irodalom

BERTÉ–FERA–PESENTI 2006

M. BERTÉ – V. FERA – T. PESENTI (a cura di), *Petrarca e la medicina. Atti del Convegno di Capo d’Orlando 27–28 giugno 2003*, Messina, 2006.

BERTÉ–RIZZO 2006

M. BERTÉ – S. RIZZO, *Le Senili mediche*, in: M. Berté – V. Fera – T. Pesenti (a cura di), *Petrarca e la medicina. Atti del Convegno di Capo d’Orlando 27–28 giugno 2003*, Messina, 2006, 247–381.

CRACOLICI 2018

S. CRACOLICI, *Az invektíva művészete*, in: V. Kirkham – A. Maggi (szerk.), Lengyel R. et al. (ford.), *Petrarca. Kalauz az életműhöz*, Budapest, 2018, 269–275.

DOTTI 1992

U. DOTTI, *Vita di Petrarca*, Róma, 1992.

ERTL 2020

ERTL P., *Petrarca sétája a római történelemben: a Familiares 6, 2 fordítása*, *Antikvitás & Reneszánsz*, 6 (2020), 203–222.

LÁZÁR 2014

LÁZÁR I., *Petrarca és a barátság*, in: Tóth O. (szerk.), *Haereditas litteraria totius Graeco-Latinitatis II. = AGATHA XXVII.*, Debrecen, 2014, 124–132.

LÁZÁR 2015

LÁZÁR I., „*qualibet etate natus esse semper optaverim.*” (*Francesco Petrarca saját koráról, múltjáról és jövőjéről*), in: Tóth O. (szerk.), *Haereditas Graeco-Latinitatis III. Tempora mutantur. Tanulmányok az időről és a bűnről*, Debrecen, 2015, 164–174.

VÍGH 2019

VÍGH É. (szerk.), *Állatszimbólumtár A–Z*, Budapest, 2019.

Ancient and contemporary medicine and doctors in F. Petrarch’s *Invective contra medicum*

The starting point of Petrarch’s invective was a letter he wrote to the ailing Pope warning him against the doctors around him, most of whom were charlatans. The letter fell into the hands of one of the hustling doctors, and, outraged by this, he compiled a writing in defense of medicine, slandering Petrarch and poetry. In response to this, the poet launches a destroying attack on the doctor, who was not ashamed to place medicine, which is classified among the artes mechanicae, before rhetoric, which is included among the artes liberales, and even poetry. In my study, I show how the author, who has a denouncing opinion about the doctors of his time, evaluates ancient medicine and the famous doctors of antiquity, and how he highlights the superiority of poetry by presenting the hierarchy of sciences.

Keywords: invective, *artes liberales*, *artes mechanicae*, medicine, poetry